

Базова підготовка громадян України до національного спротиву в Силах Територіальної оборони

The basic training of Ukrainian citizens for national resistance in the framework of the Territorial Defense Forces

Євген Камалов

Доктор філософії, доцент, докторант, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net

Evgen Kamalov

PhD, Associate Professor, Doctoral Researcher, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net

Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: October 10, 2025 | Revised: October 20, 2025 | Accepted: October 31, 2025

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.5.6>

Мета роботи. Підвищення ефективності базової підготовки громадян України до національного спротиву до рівня, який забезпечує формування патріотичної та оборонної свідомості, набуття громадянами необхідних знань і практичних навичок для захисту держави.

Метод дослідження. Застосовано аналіз нормативно-правових актів, наукових праць, досвіду російсько-української війни 2022 р., а також метод порівняльного та системного аналізу ефективності підготовки громадян до національного спротиву в межах Сил територіальної оборони.

Результати дослідження. Виявлено недоліки у системі базової підготовки громадян: низьку залученість населення, недостатнє укомплектування інструкторсько-викладацького складу, нестачу матеріально-технічної бази, а також слабку координацію між силовими відомствами. Запропоновано шляхи вдосконалення – розвиток навчальних центрів підготовки громадян до національного спротиву, підвищення якості навчальних програм та взаємодії між органами влади, Збройними Силами та місцевими громадами.

Теоретична цінність дослідження. Дослідження поглиблює наукове розуміння концепту національного спротиву як інтегрованої системи військових, владних і громадських інституцій у забезпеченні всеохоплюючої оборони держави.

Практична цінність дослідження. Розроблені рекомендації сприятимуть підвищенню обороноздатності України через ефективну підготовку мобілізаційного ресурсу та вдосконалення діяльності центрів підготовки громадян.

Тип статті. Науково-аналітична, прикладного спрямування.

Purpose. To enhance the effectiveness of the basic training of Ukrainian citizens for national resistance to a level that ensures the formation of patriotic and defense awareness, as well as the acquisition of the necessary knowledge and practical skills for the defense of the state.

Method. The research applies the analysis of legal and regulatory acts, scientific works, and the experience of the Russian-Ukrainian war of 2022, along with comparative and systemic analysis methods to assess the effectiveness of citizens' training for national resistance within the Territorial Defense Forces.

Findings. The study identifies shortcomings in the current system of basic training, including low citizen engagement, insufficient staffing of instructors, inadequate material and technical support, and weak interagency coordination. The author proposes solutions such as developing training centers for citizens' preparation for national resistance, improving educational programs, and strengthening cooperation between governmental authorities, the Armed Forces, and local communities.

Theoretical implications. The research deepens the scientific understanding of the concept of national resistance as an integrated system that unites military, governmental, and civil institutions in ensuring comprehensive national defense.

Practical implications. The proposed recommendations can enhance Ukraine's defense capability through effective mobilization training and improved operation of citizen training centers.

Paper type. Scientific and analytical, applied research.

Ключові слова: національний спротив, базова підготовка, територіальна оборона, мобілізаційний ресурс, громадяни України, всеохоплююча оборона.

Key words: national resistance, basic training, territorial defense, mobilization resource, Ukrainian citizens, comprehensive defense.

Вступ

Концепт національного спротиву являє собою систему, що об'єднує зусилля військових, цивільних органів влади та громадян у боротьбі за незалежність України. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у 2022 році визначило основні тенденції розвитку та підвищення ефективності підготовки громадян України до національного спротиву, а також створення всеохоплюючої оборони держави.

Законом України “Про основи національного спротиву” [1] визначено складові національного спротиву, а саме: територіальну оборону, рух опору та підготовку громадян

України. Ці складові закону тісно взаємопов'язані між собою й утворюють єдину систему національного спротиву.

Нормативно-правові акти міністерств і відомств відповідних структур визначають один із ключових напрямів — підготовку громадян України до національного спротиву, формування мобілізаційного ресурсу та забезпечення готовності держави до всеохоплюючої оборони.

Теоретичні основи дослідження

Аналіз “Збірника матеріалів вивчення бойового досвіду російсько-української війни 2022 року” [2] демонструє, що військові частини Сил територіальної оборони (далі — ТрО) не встигли набути необхідних спроможностей для розгортання у максимально короткі терміни до початку збройної агресії. Основною причиною непідготовленості військових частин ТрО до бойового застосування була слабка базова підготовка мобілізаційного ресурсу. Це негативно вплинуло на готовність частин до виконання бойових завдань, зумовило витрачання додаткових ресурсів і часу.

Яскравим прикладом підготовки мобілізаційного ресурсу для служби у Силах безпеки та оборони України є наукова праця Баргилевича А. [3]. У своїй роботі автор розкриває основні проблеми готовності військових частин Сил ТрО до виконання бойових завдань у зоні бойових дій, зокрема відсутність практичних умінь і навичок базової підготовки мобілізаційного ресурсу до проведення мобілізації. Слабким місцем базової підготовки стала вогнева підготовка та навченість особового складу діяти й виживати на полі бою. Аналіз дослідження Баргилевича дає чітке розуміння необхідності підвищення ефективності базової підготовки мобілізаційного ресурсу до мобілізації громадян України у Сили безпеки та оборони держави.

У зв'язку з цим керівництво держави та Кабінет Міністрів України провели аналіз виявлених проблем, що стало підґрунтям для ухвалення постанови “Про функціонування центрів підготовки громадян до національного спротиву” [4]. Вказана постанова регламентує взаємодію між центрами підготовки, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, Силами територіальної оборони Збройних Сил України, Силами спеціальних операцій, громадськими об'єднаннями, інститутами громадянського суспільства та іншими суб'єктами національного спротиву з метою забезпечення якісної організації підготовки громадян до захисту Вітчизни.

Однак результати базової підготовки громадян України у новостворених центрах поки що не можуть бути повною мірою підтверджені та оцінені у зв'язку з відсутністю відкритої системи обліку особового складу і недостатньо ефективною взаємодією між силовими міністерствами та відомствами.

Виходячи з аналізу останніх досліджень і публікацій, окреслюється наукове завдання проведення нового комплексного дослідження та оцінювання стану базової підготовки громадян України до національного спротиву в навчальних центрах підготовки громадян до національного спротиву.

Постановка проблеми

Закон України “Про основи національного спротиву” [1], Розділ II “Загальні засади та організація національного спротиву”, стаття 3.3, визначає, що завданнями територіальної оборони є:

1. своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості;
2. участь у посиленні охорони та захисті державного кордону;
3. участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій;
4. участь у підготовці громадян України до національного спротиву;

5. участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління.

Теоретичною та практичною проблемою у виконанні завдань територіальної оборони наразі є участь у підготовці громадян України до національного спротиву. Це питання залишається актуальним і становить об'єкт наукових досліджень, оскільки виявляє недосконалість методологічних основ, що визначають організаційні засади, принципи та методи базової підготовки населення до дій у межах системи національного спротиву.

Метою статті є підвищення ефективності базової підготовки громадян України до рівня, що забезпечує формування патріотичної й оборонної свідомості, набуття необхідних знань і практичних навичок для захисту України.

Результати

Досвід російсько-української війни показав, що, незважаючи на чисельність професійної армії воюючої держави, у процесі затяжного конфлікту її склад необхідно постійно поповнювати. Відсутність підготовленого людського ресурсу та мотивації населення до участі в національному спротиві не лише на “економічному фронті”, а й безпосередньо у строю військових частин, які виконують завдання з відбиття нападу противника на території нашої держави, залишається невирішеною проблемою.

Актуальність підготовки громадян України до національного спротиву зумовлена також викликами, які постали перед суспільством, державою, Силами безпеки та оборони України із початком широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, а саме: потребою забезпечення готовності Збройних Сил України до відсічі збройній агресії; необхідністю формування стійкого, мотивованого резерву за рахунок удосконалення підготовки громадян України до національного спротиву шляхом запровадження нових підходів до організації та проведення початкової й базової підготовки; потребою у створенні системної моделі підготовки громадян України до національного спротиву з урахуванням вимог сучасної освітньої парадигми та стандартів держав-членів НАТО.

Основою підготовки громадян України до національного спротиву є проведення загальновійськової підготовки, яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування за призовом відповідно до принципів і найкращих практик держав-членів НАТО [5]. Загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву [6] полягає у володінні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову підготовку.

Початкова підготовка організовується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує її формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, спільно з Міністерством оборони України (далі — МО України), і проводиться у закладах загальної середньої освіти. У літній період у таборах здійснюється військово-патріотична підготовка в ігровій формі.

Базова підготовка організовується МО України разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади та проводиться серед громадян України призовного віку, військовозобов'язаних і резервістів, які не проходили військову службу, а також інших громадян, які не виконують військового обов'язку в запасі. Базова підготовка здійснюється у формі навчальних занять із загальновійськових дисциплін і навчальних зборів, що проводяться у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства, за затвердженими програмами.

Ця підготовка проводиться відповідно до вимог Закону України “Про основи національного спротиву” та Порядку, визначеного Генеральним штабом Збройних Сил України

[6]. Відповідно до цього закону навчальні центри ТрО отримали завдання з підготовки громадян України до національного спротиву за Програмою “Базової загальновійськової підготовки”, затвердженою начальником Генерального штабу — Головнокомандувачем Збройних Сил України [7].

Аналіз проведення базової підготовки громадян України до національного спротиву за зазначеною програмою виявив низку недоліків, а саме: низьку залученість громадян України; недостатнє укомплектування інструкторсько-викладацьким складом навчальних центрів ТрО; відсутність сучасних мультимедійних тренажерів для підготовки; низький рівень використання інфраструктури (фондів) складових Сил безпеки та Сил оборони України, а також ресурсів органів місцевого самоврядування.

У зв'язку з низькою ефективністю підготовки громадян до національного спротиву, керівництвом Сил ТрО, керуючись абзацом третім частини другої статті 8 Закону України [1], розроблено покроковий алгоритм створення добровольчих формувань територіальних громад (далі — ДФТГ) №1654 від 05.03.2022. Зазначений алгоритм дає можливість у всіх без винятку містах, населених пунктах і селах, на добровільній основі, із числа громадян України, які проживають у межах відповідної територіальної громади, сформувати воєнізовані підрозділи (далі — добровольчі формування) [8].

У межах завдань територіальної оборони, визначених законом, добровольчі формування мають можливість:

1. своєчасно реагувати та вживати необхідних заходів для оборони території і захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах цієї території угруповань військ (сил) або угруповань об'єднаних сил, призначених для ведення бойових дій із відсічі збройної агресії проти України;
2. брати участь у посиленні охорони та захисті державного кордону у порядку, визначеному Законом України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”;
3. брати участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків воєнних (бойових) дій;
4. брати участь у підготовці громадян України до національного спротиву — відповідно до вимог чинного законодавства.

Дії керівництва Сил ТрО, спрямовані на виконання пункту 4 цього закону, дають змогу підготувати сотні тисяч цивільних громадян, які знатимуть свій маневр за територіальним принципом і зможуть у найкоротший термін вийти на позиції, що, у свою чергу, створить нову якість всеохоплюючої оборони.

Керівники ДФТГ, з метою забезпечення підготовки громадян України до національного спротиву, використовують “Інструкцію з організації та проведення базової підготовки громадян України до національного спротиву” [9]. Вивчення процесу підготовки громадян у межах ДФТГ свідчить про низку проблем, серед яких: недосконалість правового забезпечення функціонування центрів ДФТГ; низька якість підготовки інструкторсько-викладацького складу, який має право здійснювати навчання громадян України; недостатнє забезпечення навчально-бойовим озброєнням та технікою; низький рівень захисту під час ракетної небезпеки; відсутність системи інформування громадян щодо проведення відповідної підготовки [10].

Враховуючи зазначені недоліки у системі підготовки громадян України до національного спротиву [2; 10] у Силах ТрО, керівництво держави здійснює подальші кроки з метою підвищення ефективності підготовки громадян України, зокрема через впровадження системи навчання у центрах підготовки громадян до національного спротиву [4] під керівництвом органів місцевого самоврядування.

25 вересня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, якою внесено зміни до Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних Сил України. Метою змін стало

нормативне врегулювання порядку передачі навчальної (нейтралізованої) зброї від військових частин до центрів підготовки громадян до національного спротиву та осередків викладання предмета “Захист України”. Проект постанови розроблено Міністерством оборони України з метою забезпечення якісної підготовки громадян до національного спротиву відповідно до типових навчальних програм.

Висновки

Максимальне залучення підготовлених громадян України до національного спротиву забезпечить готовність населення України до збройної відсічі та створить передумови для недопущення війни. Базова підготовка громадян України до національного спротиву у Силах територіальної оборони є одним із ключових показників підвищення обороноздатності держави та надання обороні України всеохоплюючого характеру.

Підвищення якості базової підготовки громадян до національного спротиву сприятиме зміцненню воєнно-економічного потенціалу держави, розвитку патріотичної свідомості населення та формуванню стійкого мобілізаційного ресурсу, здатного ефективно реагувати на загрози національній безпеці.

Питання теоретичних і практичних аспектів підготовки громадян України до національного спротиву залишаються відкритими та потребують подальших наукових досліджень, розроблення методичних підходів до вдосконалення системи базової підготовки, а також розбудови інституційних механізмів взаємодії між державними структурами, органами місцевого самоврядування, Силами безпеки та оборони й інститутами громадянського суспільства.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Закон України Про основи національного спротиву: від 16 лип. 2021 р. № 1702-ІХ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
2. Збірник матеріалів вивчення бойового досвіду російсько-української війни 2022 року. Київ: ГудіП ГШ ЗСУ, 2022. 337 с. (НУОУ. № 3. С. 182).
3. Баргилевич, А. (2020). Удосконалена комплексна методики оцінювання ефективності підготовки окремої бригади територіальної оборони. *Social Development and Security*, 10(5), 144-153. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.13>
4. Постанова Кабінету Міністрів України Про функціонування центрів підготовки громадян до національного спротиву: від 18 квіт. 2025 р. № 478. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.09.2025).
5. Вавілова Н. Стандарти якості професійної військової освіти в закладах військової освіти НАТО. *Військова освіта*. 2023. № 1(47). С. 28–34.
6. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву: від 29 груд. 2021 р. № 1443. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.09.2025).

7. Програма Базової загальновійськової підготовки: затв. начальником Генерального штабу — Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 черв. 2018 р.; зі змінами від 21 верес. 2018 р. № 24038/С.
8. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: від 29 груд. 2021 р. № 1449. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.09.2025).
9. Інструкція з організації та проведення базової підготовки громадян України до національного спротиву: затв. наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 13 січ. 2023 р. № 13.
10. Збірник матеріалів вивчення бойового досвіду російсько-української війни 2022 року. Київ: ГУДіП ГШ ЗСУ, 2022. 337 с. (НУОУ. № 2. С. 47–54).

References

1. Law of Ukraine “On the Foundations of National Resistance” (July 16, 2021, No. 1702-IX). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved September 23, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
2. Collected materials on the study of combat experience of the Russian-Ukrainian war of 2022 (2022). Kyiv: Main Directorate of Doctrine and Training of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine (GUDiP GS AFU). Vol. 3, p. 182.
3. Bargylevych, A. V. (2020). Improved comprehensive methodology for assessing the effectiveness of training of a separate territorial defense brigade. *Social Development and Security*, 10(5), 144–153. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.13>
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (April 18, 2025). Resolution No. 478 on the functioning of training centers for citizens’ preparation for national resistance. Retrieved September 24, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2025-%D0%BF#Text>
5. Vavilova, N. (2023). Quality standards of professional military education in NATO military educational institutions. *Military Education*, 1(47), 28–34.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (December 29, 2021). Resolution No. 1443 on approval of the Procedure for the organization and implementation of general military training of citizens of Ukraine for national resistance. Retrieved September 24, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-%D0%BF#Text>
7. Program of Basic General Military Training (approved by the Chief of the General Staff – Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine on June 1, 2018; as amended on September 21, 2018, No. 24038/C). Kyiv: General Staff of the AF of Ukraine.
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (December 29, 2021). Resolution No. 1449 on approval of the Regulation on voluntary formations of territorial communities. Retrieved September 25, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2025-%D0%BF#Text>
9. Instruction on the organization and conduct of basic training of citizens of Ukraine for national resistance (January 13, 2023, Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine No. 13).
10. Collected materials on the study of combat experience of the Russian-Ukrainian war of 2022 (2022). Kyiv: Main Directorate of Doctrine and Training of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine (GUDiP GS AFU). Vol. 2, pp. 47–54.